

Sonja Atanasijević

OD PARIZA DO NORMANDIJE

Vozovi za Normandiju iz Pariza kreću sa stanice Sen Lazar do koje smo takođe vozom stigli sa aerodroma Šarl de Gol u prijatno toplo junsko jutro. Flašice vode iz aviona već su bile ispražnjene, ali nije bilo potrebe tražiti prodavnicu, dopunili smo ih na jednoj od česama postavljenih na samoj stanici. Pronađosmo peron na kojem je trebalo nekoliko minuta sačekati voz za Ruan. Pomislih kako moram da slikam unutrašnjost stanice. Zato što znam da će to putovanje dobrim delom proteći u znaku Kloda Monea, snažno prisutnog u mojoj svakodnevnici. Kad god me pritisne banalnost svakidašnjice, pustim na Jutjubu neki Šopenov nokturno i utočem u slike impresionista, na ekranu svog računara, jer pripadnici tog pravca, čini mi se, najbolje hvataju prolaznost. Ne možeš je zamisliti u jasnim bojama i preciznim linijama, već samo kao razlivanje, umrljanost, kolebljivost, kao boju u pokretu, smekšanu liniju, kao svetlo koje naizgled ne dolazi s neba već iz same dubine vremena.

Kamerom hvatam sivo-plavi voz u mirovanju, prugu i prelomljeni krov, kao i malu grupu putnika s koferima. Žena u prolazu pogleda me čudno, kako će me pogledati i dvoje mladih turista iz Azije kada nekoliko dana kasnije budem fotografisala Šopenovu kuću u Parizu, na Bulevaru Puasonijer, u kojoj je kratko živio. Reč je o skromnom prizemnom zdanju ravnog krova, prikleštenom levo i desno zgradama od po nekoliko spratova. Na vrhu bele fasade stoji ne naročito uočljiv natpis koji saopštava da je ovaj kompozitor, koji je živio i stvarao u Francuskoj, a neprekidno čeznuo za rodnom Poljskom, tu stanovao od 1831. do 1832. godine. Kosooki turistički par zastaće i podići će glave da vide šta mi je to privuklo pažnju. Pogledaj, sad i oni slikaju, dobaci mi moj muž, osvrnuvši se. Već smo se bili udaljili s tog mesta. Pomislih kako smo svi na ovoj planeti povezani, samo što veze najčešće ostaju neprimećene – u sferi one paralelne stvarnosti koja postoji ništa manje od one u kojoj bivstvujemo. Zahvaljujući mom gestu, ta fotografija otputovaće na Daleki istok, stići će tamo gde možda ja fizički nikada neću, jer jedan život je malo da obiđeš i sve pariske lokale, kamoli celu planetu. Slika će se možda naći i na društvenim mrežama koje takođe ne čine ništa drugo nego povezuju ljude. Fotografiju bi mogao da primeti još neki zaljubljenik u Šopenovu muziku, te će isti postupak odraditi kad bude posetio Pariz, pa će se još jednom dokazati moja teorija o vezama, tiho i neosetno tkanim među svim stanovnicima Vasele. Pošto među preporukama šta običi u Parizu nema skromne Šopenove kuće, uticaj mog gesta biće neporeciv.

I, kakva je moja slika stanice, a kakva Moneova iz 1877, čija reprodukcija stoji izložena na jednom staničnom panou? Prepoznatljiv je jedino krov, mada je „moj” krov prelomljen pod osetno većim uglom. U odnosu na njegovo platno, moja slika deluje čisto, svedeno, ali i opustošeno. Pre svega zato što je reč o običnoj fotografiji. Protutnjala su tu u međuvremenu dva i po veka, počistila milione putnika koji su tuda prošli, ali su počistila i Moneove oblake pare nad lokomotivom, kao i plavičastu izmaglicu. Poznato je da je i na ovom mestu, uz dozvolu upravnika stanice, ovaj slikarski mag proveo mnogo vre-

mena čekajući pravi ugao svetla koji će ambijentu dati ono što je on želeo. A možda je želeo da u najboljem mogućem izdanju spasi od vremena jedan sasvim običan prostor, iсе-čак iz realnosti koja naizgled u sebi nema ničег poetskog, dokazujući upravo suprotno – da se umetnost krije i u najobičnijim svakodnevnim prizorima.

Voz na kome piše *Nomad* (mala igra sa rečju *Normandie*), kroz nepreglednu ravnicu i bujno zelenilo iz kojeg se tu i tamo pojavi Sena, tek da svojom plavom bojom prekine načas zelenu monotoniju, dovezao nas je do Ruana, glavnog grada Normandije. Dok smo se spuštali širokim blago strmim bulevarom iz kojeg je prema uputstvu Gugl mape trebalo skrenuti desno u ulicu gde se nalazi naš apartman, prozujalo je vozilo hitne pomoći. Ubrzo, na jednoj raskrsnici, vidismo dvoje ljudi kako nepomično leže na betonu, dva oborena motora i nekoliko uniformisanih lica. Shvatih da je reč o dvoje mladih, devojci i mladiću. Uprkos tome što sam se trudila da ne gledam u tom pravcu – valjda nesvesno štiteći sopstveno biće, jer to biće stiglo je u još jedan grad u kome nikada nije bilo i čezne da što pre upozna njegove lepote i istoriju, i čini mu se da se u tom gradu nikakve loše stvari ne mogu dogoditi, barem dok ono tu boravi – u vidno polje dospe mi glava mladića duge talasaste smeđe kose, iz koje teče krv i razliva se po betonu. Prizor kakav ti ostane pred očima još dugo, i koji će me naterati da iste večeri na lokalnom informativnom portalu potražim vest o toj saobraćajki. Vesti nije bilo, te sa olakšanjem zaključih da je dvoje motorista preživelo.

Ulica u kojoj se nalazio naš apartman nosila je naziv *Rue des Bons-Enfants* (Ulica dobre dece) koji je dugovala, kako ću kasnije saznati, sirotištu pod istim imenom koje je tu postojalo u četrnaestom veku. Ubrzo pošto prođosmo jednu sinagogu, Gugl mapa reče da smo stigli na odredište i, na moje veliko zadovoljstvo, shvatih da ćemo narednih pet dana provesti u jednoj od onih štraftastih zgrada šiljatog krova (*les maisons à colombages*) kakve se viđaju u više francuskih regiona, najviše u Alzasu i Normandiji. Ima ih i u drugim delovima Evrope, gde god je drveta bilo u izobilju, a početak njihove izgradnje vezuje se za kasni srednji vek. Izduženi drveni ramovi koji im daju karakterističan izgled ispunjavani su najčešće kamenom ili ciglom. Pitala sam se zašto vlasnik apartmana i taj detalj nije stavio u opis svog objekta kako bi privukao još više gostiju – nisam valjda jedina općinjena prugastim kućama.

Ruan, grad sa stotinak hiljada stanovnika, leži na krivini Sene, u podnožju brda koje možda ima neki naziv, ali ćemo ga mi nazvati Moneovim brdom, pošto smo otkrili da je upravo na vrhu tog brda, do kojeg vodi staza duga devetsto metara, nastala njegova čuvena slika *Vue générale de Rouen*. Dok smo se po toplom, vetrovitom danu, u predvečerje, penjali izrazito strmom stazom, pitala sam se kako je bilo slikaru koji je tuda morao vući sa sobom štafelaj i sav ostali pribor. Saznaću da su mu povremeno u tome pomagali meštani, ali je često na brdo išao i sam. Do samog vrha trebalo je još savladati i najoštriju kosinu, posle koje nam se ukaza široka padina i na njoj veća grupa mladih ljudi koji su sedeli na travi i posmatrali grad. A možda su i čekali zalazak sunca. Iznad njihovih glava nalazila se mala zaravan s niskom metalnom ogradom kao zaštitom, te je bilo očigledno da smo stigli na cilj. Tu nas dočeka stalak i tabla s reprodukcijom Moneove slike. Povratih dah od napornog penjanja i stadoh pred nju. Iznad slike ukaza mi se živi prizor

ogromnog formata, Sena koja mirno teče, grad koji diše, sunce koje lagano tone, a na slici sve to isto, ali višestruko umanjeno, impresionistički „razmrljano” ali prepoznatljivo, te mi se načas učini da mi slika ne nudi samo isečak iz vremena star više od jednog veka, već da je slikarskom magijom uhvaćen i sam protok vremena. To je, dakle, ono što nam radi dok prolazi, ukida linije i granice, meša boje, svetlo i tamu, važno sa nevažnim, trenutak sa večnošću. I, hteo – ne hteo, moraš da uporediš ono što gledaš pred sobom sa onim što je slikar video u toj panorami. Ja sam sa leve strane videla Senu koja zavija i blešti na suncu koje samo što nije zašlo, šumu i krovove grada, a desno gradsku katedralu. Mone je video gustu svetlost u toplim nijansama žute boje koja obavija čitav grad, dok se iz centra kompozicije uzdiže ruanska Notr Dam.

Reč je o katedrali koja je Monea inspirisala za seriju od čak trideset slika. Gradnja ove crkve započeta je u ranom dvanaestom veku, a glavni radovi okončani su tek početkom šesnaestog veka. Visoka je 151 metar i predstavlja najvišu katedralu u Francuskoj, dok je 1876. godine, kada je konačno završena, bila i najviši objekat u svetu. Pošto Ruan nije veliki grad, po više puta u toku dana znali smo da prođemo pored ove monumentalne građevine i, malo-pomalo, osetih snažnu povezanost s tim zidovima i tornjevima koji mame uzdahe. Moguće je da me je Mone zarazio svojom opčinjenošću, ali je sigurno na moju iznenadnu ljubav prema jednoj građevini uticala i svest o tome da je njena izgradnja trajala toliko dugo, da na tom mestu postoji toliko vekova, da su kroz njen portal prošli milioni ljudi unoseći sa sobom svoje nade, brige, radosti. To je ljubav koja nema racionalnog objašnjenja, kako najčešće i biva, tek osećanje snažne naklonosti koje me svaki put kad joj se nađem u blizini – dok vrludam okolnim ulicama diveći se štraftastim kućama, nad čijim krovovima tu i tamo izviruju zvonici katedrale – goni da ubrzam korak i što pre izbijem na trg, da bih je ponovo videla celu. Kako se uzdiže u nebo, ogromna, tiha, dostojanstvena. I kad se upiljim u njene tornjeve, u tople zidove od krečnjaka koji svojom mekotom pozivaju da ih dodirneš – učini mi se da diše. Da pred sobom imam kamen koji je pukim trajanjem u suživotu s ljudskim bićima što su u njega vekovima ugrađivala svoje poglede, uzdahe, molitve – prodisao. I nije važno koje si vere. Dok si tu, dok ga gledaš, taj kamen je tvoj, diše i moli se za tebe. A kad se zagledaš u reljef timpanona glavnog portala, na kojem se osim prepoznatljivih religijskih motiva nalazi i mnoštvo sićušnih figura običnih ljudi, čini ti se da je svako lišće različito, baš kao i u životu.

Zbog svoje asimetrične arhitekture ova građevina inače važi za „najljudskiju” katedralu, čemu možda doprinosi i njen „jestivi” južni toranj, izgrađen u 16. veku, mnogo posle severnog, nazvan *La tour de Beurre* („Toranj od putera”). Njegova gradnja finansirana je novcem bogatih građana koji su od crkve otkupljivali pravo da i tokom posta jedu puter i ostale mlečne proizvode, te je i malo greha, kao još jednog elementa ljudskosti, dospelo u njene zidove. O tome sam razmišljala dok smo umorni od celodnevno izleta na okean, zavaljeni u ležaljke na trgu *La Place de la Cathédrale de Rouen*, sada već kao stari znanci katedrale, gledali u njene beličaste vrhove koji mekano prodiru u večernje nebo. I čekali sve do ponoći specijalno osvetljenje, kako je pisalo na jednom plakatu u njejoj neposrednoj blizini. Došla je ponoć, ništa se nije dogodilo, te ću naknadnim iščitavanjem teksta sa plakata shvatiti da se samo u julu i avgustu osvetljava svake večeri u po-

noć, dok se u maju i junu to dešava isključivo petkom i subotom, a bio je četvrtak. Na prvi pogled kao da smo nešto propustili, ali je to uzaludno čekanje zapravo bio čist dobitak. Da sam odmah tekst s plakata pročitala do kraja, napustili bismo ovaj trg, a ovako smo dobili četrdesetominutni predah uz pogled na nju, tihi i večit.

Drugi upečatljivi simbol Ruana je veliki astronomski sat, *Gros-Horloge*, iz četrnaestog veka, pričvršćen za zvonik, sa pozlaćenom kazaljkom i brojčanikom, iznad bogato ukrašenog renesansnog luka koji prelazi preko istoimene pešačke ulice. Slikala sam ga više puta, a ispostaviće se da mu najbolje pristaje svetlo kasnog popodneva ili rane večeri, kada njegov sjaj izgubi na jačini, a poprimi toplu nijansu starog zlata. Idući ovom ulicom, kada se katedrala ostavi iza leđa, stiže se na prostrani glavni trg starog dela grada, *Place du Vieux-Marché*, sa brojnim kafićima, prepunim baštama, restoranima, čije su fasade ukrašene cvećem, plišanim medvedićima, mašnjama. U Ruanu se inače pije najbolji kalvados u Francuskoj. Pije se sa ledom i dobro se slaže uz kamamber rastopljen u medu, koji služe u malim zemljanim posudama.

Među lokalima na ovom trgu posebno se izdvaja restoran čiju fasadu krasi crveno cveće i brojne zastave, dok su nad baštenskim stolovima razapeti plavi suncobrani s natpisom koji govori da je reč o najstarijoj gostionici u Francuskoj, *La Couronne*, iz 1345. godine. Mora da je ovde svraćao Klod Mone, pomislila sam, a sigurno i Gistav Flober, koji je rođen u Ruanu, 1821. godine. Ipak, zaključih, mala je verovatnoća, s obzirom na razliku u godinama, da su ovde ispili neku zajedničku kafu. U istom lokalima komotno možemo zamisliti i Viktora Igoa za koga se pouzdano zna da je voleo Normandiju i taj grad, te da je kao i Mone bio oduševljen katedralom i gotičkom arhitekturom uopšte. Sa Igoom ćemo se „družiti” nekoliko dana kasnije, u Parizu, u njegovoj kući pretvorenoj u muzej, gde je živio šesnaest godina. Posebno mi je zapala za oko ljupka figurina Kozete, junakinje iz njegovog romana *Jadnici*, delo Luja Konvera. Privlačno za svakog pisca, pomislih. Neko izvaja lik koji je postojao samo u tvojoj glavi.

Prilikom za „druženje” sa Floberom, u njegovom muzeju u Ruanu, u jednoj hladovitoj ulici gde je snažno mirisala lipa, propustićemo zbog kratkog radnog vremena te ustanove, pošto su nas turističke ambicije u to vreme vodile izvan grada. Neka to ostane za sledeću posetu, rekoh sebi, kao što u sličnim situacijama pomislim kad se prvi put nađem u nekom gradu koji se lako i brzo zavoli. A Ruan je upravo takav grad.

Vratimo se sada trgu *Vieux-Marché*. Sve ono šarenilo, bogatstvo boja, uz žamor ljudi na mnogo različitih jezika, strogo je ograničeno na levu stranu ovog trga, kada dolaziš iz pravca katedrale. Njegovu desnu stranu trajno je opustošio i obeležio jedan veliki zločin. Tačno prekoputa prastare gostionice, sada luksuznog restorana *La Couronne*, pogubljena je Jovanka Orleanka, u svojoj devetnaestoj godini, 30. maja 1431. godine. Na tom mestu sagrađena joj je crkva, odmah pored spomen-obeležja, a ova heroina, kasnije proglašena sveticom, ima i svoj muzej u neposrednoj blizini katedrale. Već je ulazak u njegovu prvu prostoriju dramatičan, budući da se zatičeš u totalnom mraku, što će trajati nekoliko sekundi – uostalom, šta je drugo nego mrak u ljudskom umu prekinuo taj mladi život. Zatim na monitoru, koji dotle i ne zapažaš, počinje video sa razbuktalom vatrom. Iz sobe u sobu sledi priča o njenom životu, sudskom procesu, pogubljenju, naknadnom

istražnom postupku među svedocima Jovankinog suđenja, do njene rehabilitacije i proglašenja za sveticu. Izadeš iz muzeja s mučninom u želucu i zapitaš se gde smo danas kao civilizacija. Zameralo joj se, između ostalog, i što se oblačila kao muškarac. Pantalone nosimo odavno, to je tačno, ali muškarci i dalje ubijaju svoje žene. Abortus je zabranjen u mnogim državama, a crkvi kao instituciji tu i tamo zasmeta „preterano” insistiranje na rodnoj ravnopravnosti. Ratovi nikada nisu ni prestali.

Od Ruana do normandijskog Kana stigli smo vozom za nešto više od sat i po, prošavši pored brojnih sela, kao i omamljujuće lepih prizora krda belo-crnih krava oborenih glava. Ovde kuće takođe imaju šiljate krovove, ali nisu štraftaste, već su u beloj ili nežnoj krem boji. Opkoljene nepreglednom ravnicom čini se kao da su se zbile jedna uz drugu, dok se, kao po pravilu, iz središta uzdiže crkva. Kan je bio naša usputna stanica do plaže Svord, jedne od pet plaža na koje su se saveznici iskricali u junu 1944. godine. Za nekoliko sati, koliko smo proveli u Kanu, stigli smo da prošetamo centralnim ulicama, obidemo impozantne građevine muškog i ženskog samostana iz jedanaestog veka, zavrismo u staru boemsku četvrt sa štraftastim zgradama (*Vaugueux*), gde ćemo popiti kafu, a zatim ćemo sesti u autobus koji će nas za pola sata odvesti u selo *Lion-sur-Mer*, gde je smeštena plaža Svord. Do istorijskog dela te plaže delila su nas tri kilometra uz obalu. Mogao je da se iznajmi bicikl ili, naravno, pozove taksi, ali ipak smo odlučili da idemo peške, što će se ispostaviti kao naporna tura, budući da je sunce iz zenita pržilo, a istovremeno je sa okeana snažno duvao hladni vetar, dok bi pored nas s vremena na vreme prozujao koji biciklista. Prošli smo najpre pored niza luksuznih prugastih vila koje kao da šire krila – utisak koji se duguje valovitim ispustima na fasadama. Zatim smo prošli i pored nepreglednog polja pšenice i konačno stigli do jednog zelenog tenka, jednog spomen-obeležja, a onda i table na kojoj piše *Sword Beach*. Na toj plaži naravno nema kupaća. Zaštićena je ogromnom, okomitom, bledonarandžastom stenom, i samom istorijom, a mir na njoj remete jedino talasi. Njih niko nikada neće uspeti da disciplinuje.

Živerni. Selo u Normandiji koje je Klod Mone učinio planetarno poznatim. Od Ruana do ovog sela, tačnije do Vernona, stiže se vozom za pedesetak minuta, koliko otprilike treba i iz Pariza, a do samog sela delila nas je još kratka vožnja lokalnim autobusom. Uprkos tome što ovom slikaru, začetniku impresionizma, francuska država za života nije otkupila nijedno platno, njegova umetnost osvojila je srca bezbroj ljudi širom sveta, jer to umetnost i čini – poput vode uvek sebi pronalazi put, te je nikakvi okviri ni prepreke ne mogu zaustaviti. Možemo smatrati da je Mone na onom svetu zadovoljan kad odozgo posmatra mali zeleni raj koji je stvorio u Živerniju, kojim poput mrava neprekidno mile kolone ljudi svih rasa i nacija. Godišnje ovu njegovu kuću sa vrtovima i malim jezerom, gde je živio tačno polovinu svog života, od 1883. do 1926. godine, poseti više od pola miliona ljudi iz celog sveta. Tu su nastala njegova platna s lokvanjima u seriji od čak dvesta pedeset slika, čuvena slika sa zelenim lučnim mostom i mnoge druge, mahom inspirisane japanskom kulturom.

Od trenutka kad kročiš u vrt, kreneš stazama među vrbama, irisima, prođeš pored male bambusove šume, bokora ruža, mostićima preko vodenih kanala – započinje igra svetlosti i boja, sa preovladavajućom zelenom u svim nijansama. I na samoj fasadi kuće

dominira zelena boja, u istoj boji je i veranda koja se pruža duž celog prednjeg dela kuće, zelena su i vrata, i svi prozori. A kad kročiš u kuću, kroz te zelene prozore puca pogled na ravnicu sve do horizonta, na kome se uočava jedno usamljeno drvo, kao nacrtano. Zaveses su maslinastozelene, trpezarija u toploj žutoj boji, te se čini kao da ju je obojilo sunce lično, veliki slikarev prijatelj. Na kuhinjskom zidu obloženom belo-plavim keramičkim pločicama blešti okačeno bakarno posuđe. U ovoj prostranoj prizemnoj kući, svetlo koje dopire kroz širom otvorene prozore, kupeći usput zeleni odsjaj obližnjih polja, u jednoj od prostorija zaustavlja se na uglu sa stočićem i foteljom, okrenutom ka prozoru. Kao da je umetnik do maločas tu sedeo. Smetnuvši s uma, usled neke trenutne rasejanosti, da može navući zavesu kako bi se zaštitio od sunca, naglo je ustao i nekud otišao, možda da u svom vrtu potraži hlad; slika koja izaziva nalet fine melanholije, ali i nejasne čežnje – valjda za lepotom kojoj svi težimo čitavog života, a koje kao da nikada nema dovoljno.

Već za koji dan, kada se budemo vratili u Pariz i otišli u obilazak muzeja Orse u kome caruju upravo impresionisti, dok budem gledala Moneova platna, posebno ono s katedralom u Ruanu, ili ono sa zelenim lučnim mostom, ili lokvanjima u Živerniju, obuzimaće me osećanje bliskosti, ne prema njegovoj ličnosti, koju i dalje ne poznajem, već prema njegovom duhu koji je u svetu oko sebe video nešto više od onoga što je on na prvi pogled nudio, a što je zapravo u biti svake umetnosti.